

rendelet értelmében az egészségvédelmi szolgálatok „helyi vezetésével és ellenőrzésével mindenütt az illetékes járási, illetve városi tisztiorvos lesz megbízandó, aki ezen szolgálat ellátása tekintetében közvetlenül a nevezett igazgató utasításai alapján jár el”. Továbbá „a beállítandó segédszemélyzet alkalmazása és munkaköre, szabadságolása, illetményei stb. tekintetében az általam megadott utasítások értelmében az Országos Közegészségügyi Intézet igazgatója határoz. Ezen személyzet közvetlen fellebbvalója az illetékes járási vagy városi tisztiorvos”. Ez a széleskörű felhatalmazás lehetővé tette hazánkban a falusi egészségvédelmi munkának bürokráciától mentes kiépítését. Ennek alapelve alig különbözött az 1931. évi genfi értekezlet javaslataitól. A magyar elnevezésben a „health center” mint „egészségház”, míg az ott folyó munka, mint „általános egészségvédelmi” vagy „zöldkeresztes egészségvédelmi munka” ismeretes. A járási s a községi egészségházak feladatköre nagyjából egyezik az „egészségügyi központokénak a népszövetségi értekezleten körvonalazott feladatkörével.

KORNIS GYULA

Magyarország közoktatásügye a világháború óta

Budapest, 1927, Magyar Pedagógiai Társaság. 37–40.

Kornis Gyula (1906-ig Kremer) (Vác, 1885, december 22. – Budapest, 1958. április 17.) piarista szerzetes, egyetemi tanár, kultúrpolitikus. Vácon és Kecskeméten végezte középiskolai tanulmányait a piaristáknál. 1907-ben szerzett latin-magyar szakos diplomát a Budapesti Egyetemen. Egyetemi éve alatt Lipcsében filozófiát hallgatott, tanulmányokat folytatott Oxfordban. 1908-ban katolikus pappá szentelték. 1914-ig a budapesti kegyesrendi főgimnázium tanára volt. 1914-től a pozsonyi Erzsébet Tudományegyetemen tanított filozófiát, 1918–1919 dékánja volt a Bölcsészettudományi Karnak. 1920 után a Budapesti Egyetem filozófia, majd pedagógia professzora volt, az 1930-as évek közepén betöltötte a bölcsészkar dékán hivatalát. Tudományos munkássága elismeréseként 1916-ban az MTA levelező, 1927-ben rendes tagjává választották. Bekapcsolódott a kultúrpolitika irányításába. Konzervatív, keresztény-nemzeti meggyőződéssel, 1927 és 1931 között közoktatásért felelős államtitkár és az Országos Közoktatási Tanács ügyvezető alelnöke volt. 1931-től kormányparti országgyűlési képviselőként működött, 1938–1939-ben az országgyűlés alelnöke volt. 1942 és 1944 között felsőházi tagként politizált. 1944 októberében rövid időre őrizetbe vette a Gestapo, majd 1945 januárjában a szovjet haderő. 1948-ban az erősödő baloldali hatalomkiszajátítás elleni tiltakozásul lemondott professzori állásáról és akadémiai tagságáról. 1951-ben kitelepítették Budapestről. Hatósági ellenőrzése 1953-ban szűnt meg.

A Magyarország közoktatásügye a világháború óta című munkájában a szerző képet ad a magyar oktatásügy történelmi fejlődésének főbb sajátosságairól, kiemelve a trianoni békeszerződés nyomán keletkezett veszteségeket. Iskolatípusonként mutatja be a magyar oktatás intézményrendszerét, annak törvényi és szervezeti hátterét, anyagi és személyi feltételrendszerét. Részletesen kitér a tudományos infrastruktúrára a kutatóintézetek, közgyűjtemények helyzetére is.

A régi Magyarország 2958 kisededővő jellegű intézetéből Csonka-Magyarországnak 1215 maradt; 16 929 elemi népiskolából elvesztettünk 10 494-et s maradt 6435. A régi Magyarországon 532 polgári iskola volt; ebből az elszakított területekre esett 292, maradt 240. Kilenc óvónőképző intézetből a magyarságra kényszerített békeszerződés elcsatolt négyet, 50 férfi tanítóképzőből 32-öt, 42 tanítónőképzőből 19-et. A felső kereskedelmi iskolákból elvesztettünk 26-ot, megtarthattunk 28-at. Megdőböntő fiúközépiskoláink veszteségének mérlege: 187 gimnáziumunkból elvettek 99-et, meghagytak 88-at; 34 reáliskolánkból elveszett 18, megmaradt 16. A 43 leányközépiskolából 25 maradt határainkon belül. Veszteségünk mérlegénél figyelembe kell vennünk azt is, hogy a középiskolai tanulók 82,6%-a magyar anyanyelvű volt. A majdnem félszázados, rendkívül gazdagon kiépített és felszerelt kolozsvári egyetemet a románok még két év a békeszerződés előtt lefoglalták s tanárait a színmagyar erdélyi városból kiutasították. Ugyanígy jártak el a cseh az újonnan (1912) alapított pozsonyi egyetemmel. Selmec ősi bányászati és erdészeti akadémiája kénytelen volt a megszállók elől menekülni. Kassán és Kolozsvárt kitűnően berendezett mezőgazdasági akadémia hullott a megszállók ölébe. Hasonlóképp esett áldozatul a kassai, nagyváradi, eperjesi és máramarosszigeti jogakadémia.[...]

Amint azonban a nemzet a rettenetes csapásból fel ocsúdott, éppen kulturális téren iparkodott elsősorban ön magát regenerálni s jobb jövője számára utat törni. Gróf Klebesberg Kuno közoktatásügyi miniszter a magyar kultúrpolitikának 1922 óta új fényes korszakát nyitja meg Kezdeményezésére a magyar közoktatásügy valamennyi ága az utolsó öt esztendő alatt alapos reformon ment keresztül. A nemzet szívós művelődési akarata gazdasági elesettsége dacára egyre újabb és újabb kulturális intézményeket teremt, vagy a régebbi intézmények keretét tágítja, hiányait pótolja s beléjük új szellemet lehel. Az új kultúrpolitika egyik főtörekvése, hogy a nagy magyar Alföldön, a tanyavidéken szétszórt lakosság gyermekeinek iskolázását elősegítse. A mezőgazdasági népesség érdekeit szolgáló népiskolák létesítéséről és fenntartásáról szóló 1926. évi VII. t. cikk rövid idő alatt lehetővé teszi, hogy a főképp tanyákon lakó magyarság fiai ezer új tanteremben szerezzék meg a műveltség elemeit, melyektől mindmáig iskola híján apáik meg voltak fosztva (50. 1.). A polgári iskolákról szóló új törvény (1927. évi XII. t. cikk) minden község számára, melyben a lakosság lélekszáma 5000-nél nagyobb, négyosztályú polgári iskolát biztosít. Az ország megcsonkítása után 240 polgári iskolánk maradt, ma már 412 van (80. 1.). Az iskolán kívüli népművelés erélyes megindítása, 1500-nál több népkönyvtár megszervezése a földművelő és iparos felnőtt munkásság műveltségi színvonalát, a magyar mezőgazdaság és ipar

versenyképességét van hivatva emelni. A mai magyar művelődéspolitikai legfőbb alapelve: a kultúr-demokrácia a legbiztosabb alapja az egészséges politikai demokráciának. Minél műveltebb a társadalom piramisának széles alapzata, annál szilárdabban áll a társadalom épülete, annál fokozottabb és szakszerűbb a termelés, annál virágzóbb a jólét s annál kevésbé kell félni a tömegek forradalmi rázkódásától. Az intenzív és extenzív népoktatás az igazán cselekvő s nem jelszavakba vesző demokrácia.

Az új középiskolai törvény (1924. évi XI. t. cikk), a gimnázium s a reáliskola közé beiktatja a reál-gimnáziumi iskolatípust s ezzel a modern művelődési javak nagyobb mértékű megszerzését teszi lehetővé (92. 1.). Ennek egyik szellemi biztosítékáról gondoskodik a középiskolai tanárképzésnek az 1924. évi XXVII. t. cikktől megszabott új rendje. A magyar közép-fokú leánynevelés egészséges fejlődése várható a leányközépiskolákról és leánykollégiumokról szóló 1926. évi XXIV. t. cikk életbe léptetésétől (150. 1.).

Az egyetemi és főiskolai oktatásügy terén különösen felemelő a nemzet áldozatkészsége. Az 1921. évi XXV. t. cikk a székhelyéről száműzött pozsonyi egyetemet Pécssett, a románoktól kiűzött kolozsvári egyetemet pedig Szegeden állította fel s új épületekkel s felszereléssel látta el. A debreceni egyetemnek a háború alatt megindult nagyszabású építkezése befejezéshez közeledik. Magyarország ezeréves fennállása óta mindig a legsűrűbb érintkezésben volt a nyugat-európai művelődési gócpontokkal; fiatalsága a középkor óta nagyszámban kereste fel a francia, német, olasz, svájci, holland stb. egyetemeket. E hagyomány fennmaradását hatékonyan biztosítja most az 1927. évi XIII. t. cikk, mely nagyszámú ösztöndíjakkal s Collegium Hungaricumok szervezésével a tehetséges, fiatal, tudós nemzedéknek lehetővé teszi a szellemi élet nagy nyugat-európai metropolisáiban a tanulmányokba való elmélyedést s az európai tudományos életbe való közvetlen bekapcsolódást.

A magyar főiskolai oktatás- és ösztöndíjügy erős fellendítésének, mely a nemzettől a legnagyobb anyagi erőmegfeszítést követelte, legfőbb kultúrpolitikai igazolása az a gondolat, hogy az egyetemek, és főiskolák vannak hivatva arra, hogy a nemzetnek a társadalmi s gazdasági élet terén minél több európai látóköru, vezető szakembereket neveljenek. A kultúra sugarai mindig felülről áradnak lefelé: az egyetemekről a középiskolák, a középiskolákról a népiskolák felé.

Egészen friss élet kering a nagy magyar közgyűjtemények (Nemzeti Múzeum, Szépművészeti Múzeum, Iparművészeti Múzeum, Orsz. Levéltár stb.) ereiben is, mióta az 1922. évi XIX. t. cikk az egyetemek mintájára önkormányzattal bíró Országos Magyar Gyűjteményegyetembe foglalta őket össze. Elvesztvén az ógyallai régi csillagvizsgáló intézetet, Budapest mellett a Svábhegyen új csillagvizsgáló nyert modern felszerelést; a biológiai kutatás céljára pedig a Balatoni tó partján, Tihanyban biológiai kutatóállomás épült. A teljesen lefegyverzett és gúzsba kötött magyar nemzet elsősorban a szellem hatalmában bízik: műveltségének minél erősebb fokozásában és elmélyítésében keresi hajdani szabadsága és régi ereje visszaszerzésének lehetőségét és szilárd biztosítékát.